

Thema

A.N. Hendriks

Gekweld door leed

Er is nog een bijdrage in de eerder genoemde bundel, waarvoor ik graag aandacht vraag. Het is die van dr. Stefan Paas die op zijn beurt moedig een ander ‘heet hangijzer’ aanvat. Zijn bijdrage handelt over de vraag: ‘waarom laat God *lijden* toe?’ Een vraag die juist christenen intens kan kwellen. Zij geloven immers in een God die goed en machtig is. Het schokkende leed dat er in de wereld is, is voor velen bij uitstek de reden om niet in God te geloven. Maar als je dat wel doet, heb je een wurgend probleem: hoe is al dat leed te rijmen met een liefdevolle en almachtige God? Paas wijst erop dat het in feite hier gaat om de aloude kwestie van de ‘theodicee’: de vraag naar de ‘rechtvaardiging’ van de Here God ten overstaan van zoveel leed.

Paas wil zoals ook de andere auteurs van de bundel het christelijk geloof verdedigen in gesprek met de ‘buitenwacht’. Dit brengt hem ertoe het hete hangijzer breed aan te vatten, niet alleen met bijbels-theologische, maar eerst en vooral met *filosofische* argumenten.

Gods ondoorgrondelijkheid

Als eerste filosofische argument noemt Paas Gods *ondoorgrondelijkheid*. Bij veel lijden kunnen we nog zin ontdekken, bijvoorbeeld het ondergaan van straf op kwaad dat gedaan is. Een probleem wordt lijden pas echt wanneer de zin ervan ons ontgaat. Denk aan de tranen van een misbruikt kind, de moord op de Joden, de ellende in Haïti. Is zulk zinloos lijden geen aanklacht tegen het bestaan van God? Paas wijst erop dat wij mensen beperkt zijn en dat het feit dat wij er de zin niet van kunnen *zien*, nog niet betekent dat het geen zin *heeft*. De werkelijkheid achter dit lijden is mogelijk zo complex dat de redenen ervoor door ons niet te vatten zijn. God kan redenen hebben die ons verstand ver te boven gaan. Sterker nog, dat is te verwachten als God inderdaad almachtig en alwetend is.

Wanneer we stellen dat God zo machtig is dat Hij dit lijden kan tegenhouden, is Hij dan ook niet te groot om door ons in zijn doen begrepen te worden? In het gesprek met ‘buitenstaanders’ moeten we ons dan ook niet uitputten om ‘verklaringen’ te geven van dit soort gruwelijkheden, maar net als Job doen: ‘Ik leg mijn hand op mijn mond (...) ik doe er het zwijgen toe’ (Job 40:4-5).

De natuur en onze vrijheid

Vuur kan ons verwarmen, maar het kan ons ook verbranden. Aardbevingen, misgeboorten, tsunami’s vormen de onvermijdelijke schaduwkant van natuurlijke processen. Dit betekent volgens Paas ‘dat “lijden” hoort bij een wereld als de onze. Misschien had God een wereld kunnen scheppen waarin deze schaduwkanten er niet zouden zijn, maar zo’n wereld is naar alle waarschijnlijkheid logisch onmogelijk’ (p. 130). Het ontgaat mij waarom een ‘goede’ wereld (vgl. Gen. 1:31) *logisch* onmogelijk zou kunnen zijn. Kun je bij ‘buitenstaanders’ niet aankomen met het goede begin waarover de Bijbel zo duidelijk spreekt?

Maar oké, Paas kiest ervoor te spreken over de wereld zoals wij die *nu* kennen en de vraag hoe die te verbinden is met het geloof in God.

Daarmee komt hij op het volgende onderdeel van het tweede argument: niet alleen hoort lijden onvermijdelijk bij onze wereld, maar ook kiest God er blijkbaar voor om in dat lijden niet (voortdurend) in te grijpen.

Een antwoord is dat veel leed dat wordt veroorzaakt door ‘natuurlijk kwaad’, indirect te maken heeft met *menselijk* kwaad. Niemand hoeft te sterven van honger als mensen eerlijker zouden delen. Er is onnoemelijk veel leed in de wereld dat er niet zou zijn als mensen zouden doen wat ze van God verlangen: ingrijpen en voorkomen!

De demonen

Wij zijn niet de enigen in deze wereld. Zie hier een volgend argument. Er zijn verborgen kwade machten aan het werk in Gods schepping (‘demonen’), die eropuit zijn pijn te doen en schade te berokkenen. Ook al zijn deze machten door God (in Christus) beslissend overwonnen, zij gaan nog flink te keer. Zo’n ‘mythisch’ antwoord is voor veel westerse mensen niet overtuigend, maar christenen delen dit geloof in een onzichtbare demonische werkelijkheid met de meeste culturen op aarde.

Goed dat Paas ook dit noemt. Want het aandeel van de boze in al het leed dat mensen treft, wordt vaak vergeten. Terwijl dat aandeel in *persoonlijk* leed (vgl. de vrouw die de satan achttien jaar gebonden had, Luc. 13:16) en in *gemeenschappelijk* leed (vgl. de vernietiging van de veestapel van de Gadarenen, Mat. 8:32) in de Schrift onmiskenbaar op ons toekomt. Je zou in dit verband ook nog kunnen wijzen op de invloed van boze geesten op de agressie van volken (vgl. de ‘kikvorsen’, Op. 17:14).

De prijs van de liefde

De vraag blijft toch klemmen: waarom laat God dit onbegrijpelijke leed gebeuren? Volgens Paas is het belangrijkste antwoord hierop: *vrijheid* is de prijs van liefde. Afgedwongen liefde is geen liefde, die verandert ons in robots. Wanneer God telkens tussenbeide zou komen als wij dreigen onszelf of iemand anders kwaad te doen, zou Hij onze vrijheid uitschakelen. En daarmee zou ons vermogen om lief te hebben ook verdwijnen. Dit impliceert dat God zijn schepping grote vrijheid moet geven om zelfstandig te handelen, ook wanneer daardoor vreselijke dingen gebeuren.

Onze reactie

Ik kan niet alles noemen wat Paas filosofisch aandraagt. Wel vermeld ik nog zijn argument dat onze reactie op het leed in de wereld alleen te verklaren is als er een goede God is die ons geschapen heeft. Wanneer het leed bij een evolutionair proces behoort, waarom windt men er zich dan zo over op? Waar komt ons idee van ‘goed’ en ‘rechtvaardig’ vandaan, als we in een wereld leven die niet goed en onrechtvaardig is? Hoe kan een blind en gewelddadig proces van evolutie mensen voortbrengen met hoge morele idealen en maatstaven? Moraal komt niet voort uit biologie, maar is beter te verklaren vanuit het bestaan van een God naar wiens beeld wij geschapen zijn!

Het christelijk geloof

Het verhaal van Paas wil in eerste instantie ons duidelijk maken dat de vraag waarom God lijden toelaat, opkomt in een westerse cultuur die gestempeld is door de religies van de Bijbel en ervan uitgaat dat God goed is. Ik kan hier niet op alle denkexercities ingaan die Paas onderneemt (hoe interessant ook!), maar sta ten slotte nog stil bij wat hij schrijft over ‘de specifieke bijdrage van het christelijk geloof’ aan de vraag naar het lijden. Hoewel het geen duidelijke redenen geeft voor elke ervaring van pijn, schenkt dit geloof ons wel hoop en moed om het kwaad te bestrijden en te dragen.

Want christenen geloven in een God ‘die het lijden uit eigen ervaring kent’ (p. 137). De dood van Jezus Christus is Gods oplossing voor het wijdvertakte probleem van het kwaad. ‘God neemt onze ellende zo serieus dat hij het op zichzelf neemt.’ Het kruis zegt niet precies waarom God lijden toelaat. Het zegt wel dat Hij naar ons omziet en onze moeilijkheden kent

en daarin meevoelt: ‘Hij heeft vrijwillig lijden en dood ondergaan.’ Zo is het kruis een uitnodiging om God te *vertrouwen*, ook al begrijpen wij Hem niet. ‘Het kruis is een bewijs van zijn liefde, een liefde die wij kunnen betwijfelen als wij “los van het kruis” rondkijken in de wereld.’

Maar er is ook de opstanding! Jezus overwon alle machten van kwaad en dood. Christus’ opstanding is het begin van het herstel van Gods schepping. Wij kijken hoopvol uit naar een oneindig betere wereld. Tegelijk weten we dat Jezus ook opstond om te oordelen. Elke gruweldaad wordt eens geoordeeld. De beulen winnen het niet!

Afsluitend

Leerzaam is dat dr. Paas laat zien hoe *complex* de problematiek rond het leed in de wereld is en dat het antwoord op de vraag waarom God het lijden toelaat, grotendeels buiten ons bevattingsvermogen ligt, en dat de atheïst die verontwaardigd is over al het leed, voor die verontwaardiging gebruikmaakt van morele kaders die door het christendom zijn overgeleverd.

Helaas stelt zijn theologisch verhaal teleur. Het kruis is inderdaad het overtuigende bewijs van Gods liefde. Maar niet omdat *God zelf* daar leed. In een dispuut op internet rekent Paas af met de traditie dat God niet kan lijden, zoals die nog bij Calvijn te vinden is. Hij noemt deze traditie ‘een achterhaalde visie, die vreemd is aan het bijbelse spreken over God’ (p. 141) en zegt: ‘Er zijn weinig moderne theologen die deze visie nog ondersteunen.’

Het laatste kan waar zijn, het *theopaschisme* (= dat God leed) waart inderdaad weer rond. Maar ik blijf turen op wat wij belijden in antwoord 17 HC: de Middelaar droeg de last van Gods toorn *aan zijn menselijke natuur*. Hij deed dit ‘naar het vlees’ (1 Petr. 4:1), ‘in een vlees, aan dat van de zonde gelijk’ (Rom. 8:3).

De gedachte dat God zelf lijden en dood onderging, is niet te rijmen met de *opdracht* tot lijden die onze Redder van zijn hemelse Vader ontving (Joh. 10:18; Joh. 17:4). Deze gedachte miskent ook dat de Schrift het kruislijden ziet in het licht van Gods *oordeel* over onze zonde (Gal. 3:13; 1 Kor. 15:3). Het kan niet zo zijn dat God zijn eigen oordeel ondergaat!²

Het kruis troost mij niet bij alle kwellende vragen rond het leed in onze wereld omdat ik weet dat God daar leed, maar omdat het voor ons het ultieme bewijs is van Gods liefde die zijn Zoon voor een wereld, verloren in schuld en leed, ‘overgaf’. Zo vaak ik twijfel aan zijn liefde door wat er gebeurt, moet ik naar Golgota kijken, om vertroosting te vinden in Jezus’ wonden.

Noot:

- 2 Breed handelde ik over de vraag ‘Een lijdende God?’ in mijn *Luisterend naar de Geest. Populair-theologische bijdragen*, Bedum, 2007, p. 14v.